

РОЗДІЛ 2 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.6>
УДК: 347.121.1

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ В УМОВАХ COVID-19

Бухта Ю. Є.,
*студентка II курсу ОР «Магістр»
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-1940-5601*

Бухта Ю. Є. Обмеження прав на свободу та особисту недоторканність в умовах COVID-19.

У статті здійснено комплексний аналіз теоретичних положень та правових засад встановлення обмежень прав на свободу та особисту недоторканність в умовах запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 в Україні.

У дослідженні обґрунтовано, що здійснення обмежень прав людини в умовах запобігання поширенню пандемії COVID-19 має ґрунтуватися на критеріях якості закону, виправданості цілі та суспільної необхідності. На основі аналізу окремих положень чинного законодавства, якими встановлюються обмеження прав людини у період пандемії, з'ясовано, що найчастіше в умовах пандемії здійснюється обмеження права на повагу до приватного життя; права на свободу та права на особисту недоторканність; права на свободу пересування; права на свободу мирних зібрань; права на свободу релігії; права на доступ до медичної допомоги та деякі інші.

У статті проаналізовано різні обмеження, яких зазнають права людини на свободу та особисту недоторканність в умовах розповсюдження хвороби. Серед них значну увагу приділено дослідженню питання законності обов'язкової госпіталізації хворих осіб до обсерваторів, застосування сервісу «Дій вдома» в контексті втручання в особисте життя особи та обмежує її особисті права та свобод; доцільності заходів щодо недопущення поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, у місцях попереднього ув'язнення та установах виконання покарань.

Доведено, що на сьогодні у законодавстві України не вироблено єдиного підходу до встановлення та регулювання карантинних обмежень в сфері прав людини. Непоодинокими є випадки виникнення суперечностей між чинними нормами законодавства у цій сфері та актів, що покликані встановити певні обмеження, що стосуються реалізації особами своїх прав на свободу та особисту недоторканність.

Ключові слова: COVID-19, обмеження прав людини, права людини, право на свободу, право на особисту недоторканність.

Bukhta Yu. Ye. Restrictions on the rights to liberty and security of person in the conditions of COVID -19.

The article provides a comprehensive analysis of the theoretical provisions and legal basis for establishing restrictions on the rights to liberty and security of person in terms of preventing the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2 in Ukraine.

The study argues that the implementation of human rights restrictions in the context of preventing the spread of the COVID-19 pandemic should be based on criteria of quality of law, justification of purpose and public necessity. Based on the analysis of certain provisions of the current legislation, which establish restrictions on human rights during a pandemic, it was found that most often in a pandemic are a restriction of the right to respect for private

life; the right to liberty and the right to security of person; the right to freedom of movement; the right to freedom of peaceful assembly; the right to freedom of religion; the right to access medical care and some others.

The article analyzes the various restrictions on human rights to liberty and security of person in the context of the spread of the disease. Among them, considerable attention is paid to the study of the legality of compulsory hospitalization of patients to observers, the use of the service “Action. Home” in the context of interference in the privacy of a person and restricts his personal rights and freedoms; appropriate measures to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by SARS-CoV-2 coronavirus in pre-trial detention facilities and penitentiary institutions.

It is proved that today the legislation of Ukraine does not develop a unified approach to the establishment and regulation of quarantine restrictions in the field of human rights. There are many cases of contradictions between the current legislation in this area and acts designed to establish certain restrictions on the exercise of their rights to liberty and security of person.

Key words: COVID-19, restriction of human rights, human rights, right to freedom, right to security of person.

Постановка проблеми. Поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, стало у багатьох сенсах справжнім викликом для більшості країн світу. Швидке збільшення летальних випадків, пов'язаних із коронавірусною хворобою, що супроводжується загальною неготовністю закладів, що здійснюють свою діяльність у сфері охорони здоров'я до боротьби з нею, змусили державу значно обмежити певні конституційні права і свободи людини і громадянина. Зазначене ускладнюється підвищенням рівня суспільної напруженості, пануванням тривожних настроїв серед широких громадських верств, наявністю випадків розгубленості вищих посадових осіб держави та проявів професійної невідповідності відповідних державних органів, їх очільників і посадових осіб [1, с.3].

У 2020 році Центром Разумкова в Україні було здійснено соціологічне дослідження, результати якого стверджують, що громадяни України дійсно високо оцінюють небезпеку епідемії COVID-19, а безпосередньо епідемія найчастіше викликає у громадян почуття стурбованості, страху та обурення [1, с.7].

Зокрема, варто наголосити, що близько 50% опитаних респондентів вважають, що органи державної влади та місцевого самоврядування в Україні вдаються до обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина у процесі боротьби з поширенням коронавірусної інфекції [1, с.7]. Непоодинокими стали й випадки обмеження прав громадян на свободу та особисту недоторканність.

Зазначене обумовлює актуальність дослідження й створює необхідність здійснення наукових пошуків дієвих механізмів захисту прав на свободу та особисту недоторканність в умовах поширення COVID-19.

Стан опрацювання цієї проблематики. Варто наголосити, що в науці цивільного права на сьогодні не здійснювалося комплексне дослідження питання обмеження прав на свободу та особисту недоторканність в умовах поширення на території більшості країн світу гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Тим не менш, окремі аспекти зазначеного питання досліджувались у працях таких науковців, як О. Зозуля, Н. Клецова, Т. Блащук, О. Заяць, В. Криворот, А. Мартиненко та ін.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу теоретичних положень та правових засад встановлення обмежень прав на свободу та особисту недоторканність в умовах запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основні права і свободи людини в Україні гарантуються Конституцією та міжнародними нормативними актами. Основоположним міжнародним документом у сфері захисту прав людини є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р. (далі – Конвенція), що була ратифікована нашою державою 17.07.1997р. [2].

Відповідно до положення частини першої статті 64 Конституції України «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України»[3]. Зазначеною нормою законодавець передбачив існування інституту обмеження прав і свобод людини та громадянина, надавши йому законодавчого визначення. Таким чином, на думку А.М. Мерник, можна зробити висновок, що зазначене покликане створити умови для «унеможливлення зловживання нормами інституту обмеження прав з корисливих мотивів і невикористання дискреційних повноважень на власну користь органами державної влади та місцевого самоврядування» [17].

При цьому варто наголосити, що певні основоположні права (рівність перед законом, право на життя, право на повагу людської гідності та деякі інші) в жодному разі не можуть бути обмежені державою.

О. Заяць, досліджуючи питання захисту прав людини в умовах пандемії COVID-19 в Україні, звертає увагу на необхідність звернення до низки положень міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють порядок обмеження прав людини у передбачених випадках [5].

Так, стаття 15 Конвенції містить положення, згідно якого країна має право відступити від зобов'язань із захисту і дотримання прав і свобод людини в умовах суспільної небезпеки, що загрожує життю нації. Зазначене узгоджується зі статтею 64 Основного Закону України [3], що містить тотожне положення.

Натомість, Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) визначено певні обов'язкові умови застосування зазначеної статті Конвенції та обмеження державою прав і свобод людини. Серед них:

- 1) якісний закон (чіткість і передбачуваність, доступність національного закону);
- 2) законні виправдані цілі (мета має бути конкретною, реалістичною, визначеною часовим проміжком);
- 3) суспільна необхідність [4].

Таким чином, ЄСПЛ приходить до висновку, що лише за наявності зазначених трьох умов, обмеження державою прав і свобод людини можна вважати законним та обґрунтованим.

Коли ми говоримо про такі особливі режими у державі як карантин або, надзвичайна ситуація, маємо розуміти, що забезпечуються ці режими головним чином шляхом обмеження основних прав людини. Тому, за таких особливих режимів дуже важливою є оцінка дій держави з втручання у права людини, аналіз того, наскільки вони є обґрунтованими, необхідними, та чи дійсно здійснюються з метою захисту населення.

Варто в той же час розуміти, що такі обмеження, як правило, встановлюються виключно з метою збереження життя й здоров'я людини. Тим не менш, відповідні заходи мають бути обов'язково виправдані та відповідати за своїм характером епідеміологічній ситуації, що склалась всередині окремої країни.

Основи здійснення будь-яких профілактичних та протиепідемічних заходів у сфері запобігання поширення пандемії COVID-19 були запроваджені Постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 р. № 211 [7], що за два неповних роки неодноразово зазнавала змін з метою посилення встановлених нею обмежень з огляду на поступове погіршення епідеміологічної ситуації в країні.

Окрім зазначеного, Згідно ст.29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. № 1645–III [8], рішенням про запровадження карантину можуть встановлюватись «тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них», а Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 р. № 540–IX [9] прямо була передбачена можливість запровадження в рамках запобігання поширенню COVID-19 обмежувальних протиепідемічних заходів щодо фізичних осіб. Конкретні види та межі подібних обмежень законодавчо майже не регламентуються й самостійно визначаються Кабінетом Міністрів України, що не передбачає дієвих гарантій обґрунтованості та сумірності запроваджуваних обмежень реальним потребам запобігання поширенню інфекційних хвороб [6, с.8].

При цьому, О. Зозуля, аналізуючи Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (від 18.01.1978 ISSN 1995-6134 9 Forum Prava, 2020. 61(2). 6–22 (Research Article) p., Серія А, № 25, п.207), стверджує, що держави де-факто мають значну свободу розсуду для визначення заходів, необхідних для подолання надзвичайної ситуації [6, с.8; 10]. Із зазначеним складно не погодитись, адже дійсно саме національні органи здійснюють безпосередній нагляд та контроль надзвичайної ситуації, а тому можуть більш якісно обирати та застосовувати відповідні механізми вирішення такої надзвичайної ситуації, а тому й визначати характер й можливі масштаби відступу від зобов'язань, що є необхідними з метою запобігання такої ситуації.

Проаналізувавши окремі положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», а також на основі окремих статистичних даних Центру Разумкова в Україні [1], можемо виділити окремі права людини, що зазнавали та зазнають найбільшого втручання в умовах пандемії в Україні. Серед них:

- 1) право на повагу до приватного життя;
- 2) право на свободу та особисту недоторканність;
- 3) право на свободу пересування;
- 4) право на свободу мирних зібрань;
- 5) право на свободу релігії;
- 6) право на доступ до медичної допомоги та деякі інші.

Таким чином, на сьогодні, в Україні здійснюються чисельні обмежувальні заходи в різноманітних сферах – освіти, свободи пересування, власності, організації поховання померлих осіб від коронавірусної хвороби та багатьох інших, що не може не позначитись на рівні захисту державою надзвичайно широко спектру

прав і свобод людини, у тому числі й тих, що захищаються положеннями статті 5 Конвенції (Право на свободу та особисту недоторканність) [4]

На жаль, з огляду на епідеміологічні показники у світі, тенденція до обмеження прав у зв'язку з поширенням на території більшості країн світу гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, ймовірно буде супроводжувати, зокрема, генезу розвитку прав на свободу та особисту недоторканність ще найближчі кілька років, що викликає необхідність здійснення більш детального дослідження даного питання в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні.

Істотним обмежувальним заходом, встановленим Постановами Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 р. № 211 [7] (із змінами, внесеними станом на 01.05.2020 р.) і від 25.03.2020 р. № 245 [11], є обов'язкова госпіталізація відповідних категорій осіб до обсерваторів (ізоляторів) [6, с.12]. Згідно Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 13.04.2020 р. №555-IX, обсерватор – це спеціалізований заклад, призначений для перебування осіб, які підлягають обсервації, їх обстеження та здійснення медичного нагляду за ними [13].

Зазначеним нормативно-правовим актом визначено також поняття «самоізоляція» та «обсервація». Так, самоізоляцією вважається перебування особи, стосовно якої є обґрунтовані підстави щодо ризику інфікування або поширення нею інфекційної хвороби, у визначеному нею місці (приміщенні) з метою дотримання протиепідемічних заходів на основі зобов'язання особи; обсервація – це в свою чергу перебування особи, стосовно якої є ризик поширення інфекційної хвороби, в обсерваторії з метою її обстеження та здійснення медичного нагляду за нею [13].

Дійсно, чинним національним законодавством дозволяється примусове стаціонарне лікування осіб, хворих на особливо небезпечні інфекційні хвороби в разі їх відмови від госпіталізації. Зазначена норма міститься у ст.28 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004–ХП [12], що дозволяє примусове стаціонарне лікування осіб, що хворіють на особливо небезпечні інфекційні хвороби в тому випадку, якщо такі особи відмовляються від госпіталізації.

В той же час, ст.29 Конституції України гарантує кожній людині право на свободу та особисту недоторканність [3]. О. Зозуля наголошує, що за своєю суттю обов'язкова госпіталізація осіб до обсерваторів (ізоляторів) може мати характер затримання та фізичного обмеження свободи таких осіб. Йдеться про:

- а) примусове утримання особи в обсерваторії/ізоляторі з заборonoю його самовільного залишення;
- б) зобов'язання дотримуватись правил адміністрації відповідного закладу [6, с.13].

Саме тому щодо обов'язкової госпіталізації слід керуватися саме ст.29 Конституції України, а не ст.33, якою встановлено, що «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом» [3].

Недостатня розробленість конституційного механізму регулювання даного питання призводить до виникнення певних суперечностей з приводу застосування даної статті Основного Закону України та призводить до збільшення кількості випадків обмеження права людини на свободу та права на особисту недоторканність, особливо за умов поширення пандемії COVID-19.

Окремі науковці стверджують, що встановлена процедура позасудового обмеження свободи людини шляхом її обов'язкової госпіталізації має дискримінаційний характер. Ознака дискримінації присутня з огляду на те, що така процедура стосується наперед визначеного кола осіб, щодо частини яких (наприклад, осіб, які перетинають державний кордон або в'їжджають з тимчасово окупованих територій) взагалі не вимагається наявності обґрунтованих медичних показань до госпіталізації. Відсутність судового контролю за подібним обмеженням конституційних прав людини не дозволяє виключати й випадки примусової госпіталізації особи без належного підтвердження наявності підстав для цього (наприклад, фіксація двократного порушення умов самоізоляції, надання направлення лікаря на госпіталізацію тощо). Недосконалою вбачається й норма щодо обов'язкової госпіталізації дітей віком до 12 років «разом з одним із батьків», оскільки обмеження свободи дитини автоматично, навіть без протиепідемічних показань, спричиняє обмеження свободи одного з її батьків; також залишаються невизначеними правові наслідки відмови батьків від такої їх власної госпіталізації [6, с.13]. На нашу думку, Україна повинна взяти на себе зобов'язання вирішити зазначені проблеми у найкоротший термін, шляхом внесення змін до чинного законодавства чи приведення норм вже діючого законодавства у відповідність до щойно прийнятий підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання обмеження права людини на свободу та права на особисту недоторканність в умовах пандемії.

У контексті даного питання варто також згадати й про створення у 2020 році в Україні мобільного застосунку «Дій вдома», що створений з метою здійснення протидії поширенню COVID-19 в Україні шляхом

здійснення контакту з особою, що хвора на COVID-19 та контролю за дотриманням нею обов'язкової самоізоляції під час карантину.

Кабінет Міністрів України наголошує, що в основі ідеї створення такого застосунку — зарубіжний досвід країн, які використовують цифрові інструменти для забезпечення безпеки громадян в період пандемії [16]. На сьогодні, цифровізація як поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси є важливим напрямком розвитку нашої країни, а тому створення такого застосунку є ще одним успішним інноваційним кроком на шляху до досягнення стратегічних цілей України. Тим не менш, варто звернути увагу й на деякі суто негативні наслідки такої новації з огляду на значне обмеження прав та свобод людини, яким супроводжується застосування такої технології.

Згідно положень Інструкції з використання електронного сервісу «Дій вдома» єдиного державного веб-порталу електронних послуг «для вирішення питання щодо обсервації (ізоляції) осіб, які перетинають державний кордон або в'їжджають з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя» [15], встановлений відповідний механізм, призначений для контролю за дотриманням умов самоізоляції.

Такий контроль здійснюється шляхом надсилання за допомогою додатку повідомлень у випадкові проміжки часу з метою здійснення перевірки відповідності фото особи тій фотографії, що використовувалась для ідентифікації на момент завантаження та встановлення додатку, а також географічної локації особи (її телефона) в момент здійснення фотографування. Так, після отримання повідомлення, особі надається 15 хвилин для того, щоб зробити фото свого обличчя таким чином, щоб на фото було видно, де знаходиться дана особа. Якщо особа не виконує усі умови в зазначений термін, то верифікація є непройденою, наслідком чого стає надсилання автоматичного повідомлення про даний факт до Національної поліції. Далі, згідно Інструкції, працівники Національної поліції мають перевірити факт дотримання особою самоізоляції, шляхом нанесення візиту або, здійснивши телефонний дзвінок. Тоді, коли порушення самоізоляції підтверджується, «представники Національної поліції можуть притягти особу до відповідальності, згідно з чинним законодавством» [15].

Зазначене дає всі підстави вважати, що застосування сервісу «Дій вдома» хоча й не має на меті, але беззаперечно здійснює втручання в особисте життя особи та обмежує її особисті права та свобод, зокрема, права на свободу та права на особисту недоторканність.

Окрім зазначеного, певна колізія у контексті реалізації людиною свого права на свободу та права на особисту недоторканність також виникає й стосовно окремо передбаченого Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [9] обов'язку громадян України, які повертаються до неї з країн, де виявлено особливо небезпечні інфекційні хвороби, виконувати встановлені обмежувальні протиепідемічні заходи, у тому числі «щодо перебування в ізоляції» [6, с.13].

Слушно зауважується, що факт в'їзду таких осіб на територію України вже зумовлює поширення на них всіх запроваджених загальних протиепідемічних заходів і обов'язку дотримуватись відповідних обмежень, зокрема щодо самоізоляції чи госпіталізації. При цьому, вважається, що за своїм формулюванням вищенаведений обов'язок мав би поширюватись не тільки на громадян України, а й на іноземців та осіб без громадянства, що мають право на постійне або тимчасове проживання в Україні, є подружжям або дітьми громадян України, оскільки в рамках карантину їм не було заборонено в'їзд в Україну [6, с.13].

Окрім зазначеного, в умовах реформування пенітенціарної системи в Україні, зокрема, планується вжити низку заходів щодо недопущення поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, у місцях попереднього ув'язнення та установах виконання покарань шляхом обмеження будь-яких переміщень осіб, узятих під варту та засуджених на період введення карантину, а також шляхом зменшення чисельності осіб, які в них тримаються, що має безпосереднє відношення до можливості реалізації особами, що знаходяться у місцях попереднього ув'язнення та установах виконання покарань, свого права на свободу в умовах пандемії. Так, урядом на сьогодні вже схвалено та зареєстровано у Верховній Раді України відповідний законопроект (реєстр. № 3396 від 27 квітня 2020 року) [14].

Така законодавча ініціатива має як позитивні, так й негативні аспекти стосовно перспектив реалізації. Хоча такі дії й допоможуть значно зменшити ризик поширення хвороби у місцях попереднього ув'язнення та установах виконання покарань, але в той же час поставлять під сумнів (або ж і зовсім нівелюють) основні цінності та завдання таких установ. З огляду на зазначене, вважаємо, що законодавцю варто ґрунтовно підійти до формування відповідних механізмів реалізації, запропонованих у законопроекті положень.

Висновки. На сьогодні у законодавстві України не вироблено єдиного підходу до встановлення та регулювання карантинних обмежень в сфері прав людини. Непоодинокими є випадки виникнення суперечностей між чинними нормами законодавства у цій сфері та актів, що покликані встановити певні обмеження, що стосуються

реалізації особами своїх прав на свободу та особисту недоторканість. Більше того, законодавство не містить чіткого визначення механізму впровадження та дотримання таких обмежувальних заходів. Зазначене вище призводить до виникнення значної кількості правових колізій та частої не відповідності нових норм чинному законодавству.

Таким чином, перед законодавцем стоїть завдання, що передбачає створення якісних та дієвих механізмів впровадження та дотримання обмежувальних заходів, що стосуються прав людини, усунення правових колізій, що виникли у законодавстві, що регулює процес встановлення карантинних обмежень в сфері прав людини, розробку додаткових гарантій реалізації особами своїх прав на свободу та особисту недоторканість в умовах поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Список використаних джерел:

1. Забезпечення прав і свобод людини в Україні в умовах поширення коронавірусної інфекції (COVID-19): особливості і шляхи удосконалення: дослідження / Центр Разумкова. Київ. 2020. 60 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення - 22.12.2021)
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення - 22.12.2021)
4. Криворот В., Мартиненко А. Втручання в права людини під час пандемії // Юридична газета online, 27.03.2020 р. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/vtruchannya-v-prava-lyudini-pid-chas-pandemiyi.html> (дата звернення - 22.12.2021)
5. Заяць О. В. Захист прав людини в умовах пандемії COVID-19 в Україні. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. 2021. С.111-113
6. Зозуля О. І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. Форум Права, 61(2). с. 6–22. URL: http://forumprava.pp.ua/files/006-022-2020-2-FP-Zozulia_3.pdf (дата звернення - 22.12.2021)
7. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 №211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p> (дата звернення - 22.12.2021)
8. Про захист населення від інфекційних хвороб: закон України від 06.04.2000 р. №1645–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення - 22.12.2021)
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): закон України від 30.03.2020 р. №540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення - 22.12.2021)
10. Рішення у справі "Ірландія проти Сполученого Королівства" (Irelandec. Royaume-Uni) від 18 січня 1978 р. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en> (дата звернення - 22.12.2021)
11. Деякі питання застосування обмежувальних протиепідемічних заходів, спрямованих на запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2020 р. № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення - 22.12.2021)
12. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: закон України від 24.02.1994 р. №4004–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> (дата звернення - 22.12.2021)
13. Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): закон України від 13.04.2020 р. №555-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20#Text> (дата звернення - 22.12.2021)
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, в установах виконання покарань та місцях попереднього ув'язнення: проєкт Закону України від 27.04.2020 р. №3396. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68675&pf35401=526217> (дата звернення - 22.12.2021)
15. Інструкція з використання електронного сервісу «Дій вдома» єдиного державного веб-порталу електронних послуг для вирішення питання щодо обсервації (ізоляції) осіб, які перетинають державний кордон або в'їжджають з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя від 11.03.20 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/04.2020/instrukciya-diy-vdoma.pdfDOI> (дата звернення - 22.12.2021)
16. Як працює застосунок «Дій вдома». Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. Публікація від 27.04.2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yak-pracuyue-zastosunok-diy-vdoma> (дата звернення - 22.12.2021)
17. Мерник А. М., Кузьміна В. О., Бурлаков Б. М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 42-46.